

MARIUSZ KUŻBA
Tarnowskie Góry
<https://orcid.org/0000-0003-2938-0353>
mkuzba1983@wp.pl

Historyczne interpretacje dokonań św. Joanny d’Arc

1. Pochodzenie Joanny d’Arc – 2. Dokonania Joanny d’Arc – 3. Interpretacje historyków średniowiecznych i nowożytnych

Joanna d’Arc (ok. 1412–1431) odegrała ważną rolę w dziejach XV-wiecznej Europy. Jej kilkuletnia działalność na polu militarnym odmieniła los angielsko-burgundzko-francuskiej wojny stuletniej¹, doprowadzając do zwycięstwa Francuzów. Karol VII Walezjusz (1403–1461, panował od 1429 r.) zawdzięczał wprowadzenie na tron zjednoczonej Francji prostej dziewczynie, zdolnej poderwać masy dla realizacji idei wyzwolenia się z ucisku, obejmującej połowę francuskich ziem angielskiej okupacji oraz, trwającej z nią w sojuszu, burgundzkiej secesji². Należy na wstępie zauważyć, że w pamięci potomnych dokonania wojenne „Dziewicy Orleańskiej”, jak nazwano Joannę na cześć jej największego zwycięstwa, zostały przesłonięte przez tragiczne okoliczności śmierci – spalenie na stosie. Anglicy i Burgundczycy, gdy tylko wpadła w ich ręce, podjęli próbę zniszczenia jej autorytetu, jak również upokorzenia usankcjonowanego dzięki niej króla Karola. Postępowanie inkwizycyjne w Rouen, które zainicjowali, było pełne nadużyć. Trybunał był tak wybrany i „opłacony”, aby wydać oczekiwany werdykt. Proces, pomimo wszystkich manipulacji, wykazał ostatecznie to, co legło u podstaw dokonań Joan-

---

¹ Jan Baszkiewicz. 1974. *Historia Francji*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum, 147–170; Georges Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*. Tłum. Bella Szwareman-Czarnota. Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki, 17–89.

² Georges Duby. 2010. *Atlas historii świata. Od prehistorii do czasów współczesnych*. Tłum. Justyna Piątek. Warszawa: Wydawnictwo RM, 132.

ny: świadomość Bożego wezwania do wypełnienia wyjątkowej misji. Absurdalność stawianych zarzutów obnażyło ponowne dochodzenie kanoniczne z lat 1450–1456, które – z uwagi na dogłębną analizę naruszeń proceduralnych pierwotnego postępowania – powinno być ważnym materiałem badawczym dla każdego uczciwego historyografa.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja dokonań Joanny, a następnie ukazanie ich interpretacji wśród kronikarzy i historyków. Granicę wyznacza początek II połowy XX stulecia, kiedy zostały już naukowo opracowane najpoważniejsze materiały źródłowe z czasów Joanny. Późniejsze prace mają charakter analizy tekstów wcześniejszych autorów.

1. Pochodzenie Joanny d’Arc

Najważniejsze informacje dotyczące pochodzenia, dzieciństwa oraz dorastania Joanny znajdują się w aktach procesów: inkwizycyjnego i rehabilitacyjnego. Oba dochodzenia zostały przeprowadzone na podstawie zeznań samej oskarżonej oraz wielu osób znających rodzinę d’Arc³. Joanna urodziła się 5 lub 6 stycznia 1412, lub 1413 r. w Domremy – niewielkiej wsi na pograniczu Szampanii i Lotaryngii. Miejscowość ta liczyła wówczas około 100 mieszkańców. Od strony powinności feudalnej podlegała kapitanowi rezydującemu w pobliskim Vaucouleurs⁴. Rodzicami Joanny byli Jakub Tarc (1380–1440)⁵, pochodzący ze zubożałej szlacheckiej rodziny de Ceffonds, i Izabela Romee (1377–1458), co do pochodzenia której wiemy tylko tyle, że jej rodzina mieszkała w miejscowości Vouthon. Po zawarciu małżeństwa oboje osiedlili się w Domremy i mieli pięcioro dzieci: Jacquemina, Jeana, Pierre’a, Katarzynę i Joannę⁶. Majątek nie dawał perspektyw na ewentualne przeniesienie się do większego miasta⁷.

---

³ Zob. Natale Benazzi, Matteo D’Amico. 2003. *Czarna księga inkwizycji*. Tłum. Beata Nuzzo. Kraków: Wydawnictwo M, 74–97. Por. Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*, 191–282, 329–377; Timothy Wilson-Smith. 2008. *Joanna d’Arc. Mit i historia*. Tłum. Joanna Józefowicz-Pacula. Warszawa: Wydawnictwo Wetbild, 293–294. Por. S.M. Setti. 1951. Giovanna d’Arc. W *Enciclopedia Cattolica*. T. 6. Red. Giuseppe Pizzardo, Pio Paschini, 489. Citta del Vaticano: Ente per l’Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico.

⁴ Szczegółowy opis Domremy: Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*, 93–97.

⁵ Baszkiewicz. 1974. *Historia Francji*, 170.

⁶ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d’Arc*, 22–23.

⁷ Setti. 1951. Giovanna d’Arc, 487; Faustyna Morzycka. 1917. *Cudowna historia Joanny d’Arc, świętobliwej Dziewicy Francuskiej*. Warszawa: Księgarnia Ludowa Julii Sikorskiej, 15–19.

Od najmłodszych lat dziewczynka odznaczała się pobożnością⁸. Jak zeznała podczas procesu 22 lutego 1431 r., przełom w jej życiu nastąpił, gdy miała 13 lat, a zatem w 1425 r. Wydarzenie to miało miejsce w kościele parafialnym w Domremy. Określiła je jako „usłyszenie Głosu”, który z czasem utożsamiła ze św. Michałem Archaniołem⁹. Wspomniała również podczas owego przesłuchania, że „Głos” już wcześniej wielokrotnie zachęcał ją do częściej modlitwy i czynów miłosierdzia, teraz jednak dodał nowe zalecenia: opuszczenie domu rodzinnego oraz podróż na dwór delfina Karola¹⁰, żeby umożliwić mu zjednoczenie Francji¹¹. Joanna wyznała, że objawiła się jej również św. Katarzyna Aleksandryjska¹² oraz św. Małgorzata Męczennica¹³, które obiecały jej swoje wstawiennictwo przed Bogiem. Z zamiarem spełnienia swego „zadania” Joanna mocowała się kilka lat. W zamiarze udania się do Vaucouleurs znalazła wsparcie u Duranda Laxarta, krewnego ze strony mat-

---

⁸ Jan Nowodworski. 1876. Joanna d'Arc. W *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego*. T. 9. Red. Michał Nowodworski, 142–143. Warszawa: Drukarnia Czerwińskiego i Spółki; Joanna Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 90; Marek Ruszczyk. 1986. *Niepospolite kobiety. Legenda i historia*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 48. Joanna często oddawała się indywidualnej modlitwie w miejscowej świątyni. Co sobotę udawała się do położonej na północ od Domremy opuszczonej pustelni, która w lokalnym środowisku nosiła wezwanie Najświętszej Maryi Panny. Była wrażliwa na los ubogich, niekiedy nawet wbrew woli rodziców. Nie lubiła głośnych zabaw oraz odbywających się wokół drzew tańców; w takich sytuacjach wołała udać się do swej pustelni. Można domniemywać, że jako dziecko – wychowane w głęboko religijnej rodzinie – unikała tego w związku z tym, że owe zabawy stanowiły pozostałość po dawnych pogańskich tańcach. W opinii współczesnych zapisała się jako pracowita wiejska dziewczynka, pomagająca w pracach w domu, na polu i pastwisku.

⁹ „Dotykamy tajemnicy. Komentarze są zbyteczne, a próby wyjaśnienia bezowocne. Wszelkie teorie są tylko arbitralnymi konstrukcjami i są całkowicie nieprzydatne. To, co jedni nazywają przesądami i złudzeniami, dla innych jest prawdą. Historyk konstatuje fakty i notuje słowa, które wypowiedziano. Taki jest jego sposób przybliżenia osób, które przywołuje, a troszczy się jedynie o to, by się im nie sprzeniewierzyć”. Cyt. za: Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 104. „Różni autorzy usiłowali w naturalny sposób wytłumaczyć posłannictwo i działalność Joanny, lecz żaden ich system wobec powyższych faktów utrzymać się nie da. Ani egzaltacja, ani entuzjazm, ani halucynacja, a tym mniej szalbierstwo lub tym podobne czynniki nie mogły być dostateczną przyczyną wspomnianych zjawisk”. Cyt. za: Nowodworski. 1876. Joanna d'Arc, 151. Por. Benedictus XV. 1920. „Bulla Divina disponente clementia. 16 V 1920”. *Acta Apostolicae Sedis* 12: 514–515; Ursula Vones-Liebenstein. 1996. Jeanne d'Arc. W *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 6. Red. Walter Kasper, 763. Freiburg: Herder Verlag; Wincenty Granat. 1957. „Mistyczne poznanie i jego wpływ na etyczną osobowość”. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 3 (2): 15.

¹⁰ Benedictus XV. 1920. „Bulla Divina disponente clementia”, 516; Jan Dobraczyński. 1970. *Rozdarty Kościół. Szkice historyczne z XIV – pol. XVI w.* Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 214; Otto Zierer. 1969. *Zu neuen Ufern. Abgesang des Mittelalters 1400–1500*. München: Heyne, 50–52. Delfin od XIV do XIX w. był tytułem następców francuskiego tronu.

¹¹ Cyt. za: Benazzi, D'Amico. 2003. *Czarna księga inkwizycji*, 75. Por. Granat. 1957. „Mistyczne poznanie i jego wpływ na etyczną osobowość”, 54, 65.

¹² Wincenty Zaleski. 2008. *Święci na każdy dzień*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1070–1071.

¹³ Marek Kotyński. 2019. „Na granicy mroku. Język świętości w filmowych portretach Joanny d'Arc”. *Studia Filmoznawcze* 40: 30.

ki. Nie wiemy, w jaki sposób przekonała go do swej misji. Autorzy sugerują tutaj udział krążącej wówczas legendy o „Dziewicy z Lotaryngii”, która miała ocalić Francję¹⁴. Laxart zdecydował się przedstawić ją swojemu ówczesnemu zwierzchnikowi, kapitanowi Vaucouleurs – Robertowi de Baudricourtowi (ok. 1400–1454). Podczas widzenia Joanna przewidziała wynik toczącej się właśnie bitwy pod Rouvray¹⁵, co rozeszło się wśród ludności i zmusiło kapitana do aprobaty ukazanej mu „Dziewicy z Lotaryngii”. Wobec takiego obrotu sprawy de Baudricourt wyprawił ją, w asyście sześciu mężczyzn, z listem polecającym do delfina Karola.

Niekoronowany władca Francji przebywał wtedy w Chinon, na granicy Andegawenii i księstwa Touraine¹⁶. Po 11 dniach drogi, 6 marca 1429 r., „Dziewica z Lotaryngii” dotarła na dwór delfina. Współcześni kronikarze przekazali dwa opisy spotkania Joanny d’Arc z Karolem¹⁷. Wspólnymi elementami obu relacji są: odnalezienie przez Joannę delfina ukrywającego się w tłumie (uczynił to dla publicznego sprawdzenia rzekomego Boskiego powołania dziewczyny), wypowiedziany przez nią wobec wszystkich apel o udanie się do Reims¹⁸ oraz fakt odbytej pomiędzy nimi (w cztery oczy) rozmowy¹⁹. Dla pewności Karol postanowił zbadać prawowierność wiary dziewczyny, posyłając ją do Poitiers, celem przeprowadzenia specjalnego badania teologicznego przed odpowiednim kościelnym trybunałem²⁰. Badanie trwało trzy tygodnie. Nie zachował się protokół stawianych Joannie pytań ani jej odpowiedzi. Nieliczne informacje na temat tego postępowania teologicznego zachowały się w zeznaniach z późniejszych procesów: inkwizycyjnego i rehabilitacyjnego. Wynika z nich, że Joanna zapowiedziała wydarzenia, które miały potwierdzić jej posłannictwo: wyparcie Anglików spod Orleanu, koronację delfina oraz uwolnienie Paryża – stolicy Francji.

¹⁴ Wielu autorów zwraca uwagę na rolę tej legendy w odbiorze Joanny d’Arc przez Francuzów. Mówi ona o dwóch kobietach: starsza miała zaszkodzić Francji, młodsza – pochodząca z Lotaryngii („Dziewica z Lotaryngii”) – ocalić ją. W roli pierwszej widziano królowe francuskie bądź angielskie na przestrzeni wojny stuletniej. Por. Nowodworski. 1876. Joanna d’Arc, 143–146; Pius II. 2005. *Pamiętniki*. Tłum. Julian Wojtkowski. Marki: Wydawnictwo Michalineum, 310.

¹⁵ Henryk Przezdziecki. 1906. Dziewica Orleańska. W *Podręczna encyklopedia kościelna*. T. 9–10. Red. Zygmunt Chelmiński, 283. Kraków: Wydawnictwo Gebethner i Wolff.

¹⁶ Georges Duby. 1971. *Histoire de la France 1348–1852*. Paris: Larousse, 37.

¹⁷ Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*, 123, 137.

¹⁸ Vones-Liebenstein. 1996. Jeanne d’Arc, 763. Reims było miastem koronacyjnym królów Francji.

¹⁹ Por. Jan Dąbrowski, Oskar Halecki. 1939. *Dzieje Europy od X do XIV w.* Warszawa: Wydawnictwo Księgarni Trzaski, Everta i Michalskiego, 564–565; Pius II. 2005. *Pamiętniki*, 310–311; Ruszczyk. 1986. *Niepospolite kobiety*, 50–51.

²⁰ Granat. 1957. „Mistyczne poznanie i jego wpływ na etyczną osobowość”, 21–22; Kotyński. 2019. „Na granicy mroku. Język świętości w filmowych portretach Joanny d’Arc”, 31. Poitiers było intelektualną stolicą delfinatu.

2. Dokonania Joanny d'Arc

Uznanie wyjątkowego powołania Joanny d'Arc jako autentyczne oznaczało konieczność podjęcia praktycznych działań przez dwór: należało „Dziewicy z Lotaryngii” nadać odrębny sztandar oraz dokładnie określić kompetencje. Otrzymała nową zbroję oraz miecz znaleziony w ruinach zniszczonego kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w miejscowości Fierbois²¹. W ten sposób dowódcy Karola ostatecznie usankcjonowali prawo Joanny do wypełnienia „misji”. Zabrakło jednak określenia jej roli w kampanii: Czy miało to być realne dowództwo i podejmowanie wiążących decyzji, czy raczej przywództwo moralne? Pozostawiono to rozwojowi wydarzeń; tym niemniej postarano się rozbudzić morale we wszystkich warstwach społecznych. Joanna stała się symbolem nadziei na scalenie państwa²². W całym państwie delfina ogłoszono, że wyczekiwana „Dziewica z Lotaryngii” przybyła do Chinon i zyskała zaufanie monarchy oraz Kościoła. W trybie pilnym powołano pod broń rycerstwo, argumentując pośpiech szansą na szybkie zwycięstwo. Rozbudzony entuzjazm poddanych umożliwił szybkie zaistnienie liczącej około 3 tys. żołnierzy armii²³.

Ku zaskoczeniu wielu Joanna podyktowała list do króla Anglii i wyznaczonego z jego ramienia regenta Francji – księcia Jana Bedforda (1389–1435). Zawierał on propozycję bezwarunkowej kapitulacji oraz zapowiedź całkowitej ich klęski w sytuacji odmowy. Nakaz argumentowała własnym powołaniem przez Boga za pośrednictwem posłanych w tym celu świętych oraz perspektywą śmierci wielu niewinnych rycerzy po obydwu stronach konfliktu. O liście tym wiedział Karol i jego najbliższe otoczenie, nie doczekano się jednak odpowiedzi²⁴. Wobec tego wyznaczono miejscowość Blois, znajdującą się w połowie drogi z Chinon do Orleanu, na punkt zebrania sił zbrojnych. Joanna starała się przebywać wśród rycerzy, rozmawiać z nimi indywidualnie, umacniać ich odwagę i wiarę w powodzenie wysiłków wojennych. 27 kwietnia 1429 r. armia wyruszyła na odsiecz obleganemu Orleanowi.

Angielską okupacją miasta kierowali John Talbot i hrabia Suffolk, angielscy możnowładcy cieszący się pełnym zaufaniem Bedforda²⁵. Anglicy zamierzali zdo-

²¹ Por. Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 135–136.

²² Georges Minois. 1998. *Kościół i wojna. Od czasów Biblii do ery atomowej*. Tłum. Adam Szymanowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza VOLUMEN, 182.

²³ Nowodworski. 1876. *Joanna d'Arc*, 146.

²⁴ Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 91; Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 132–133; Zierer. 1969. *Zu neuen Ufern*, 58.

²⁵ Ian V. Hogg. 1997. *Słownik bitew świata*. Tłum. Michał Rusinek. Kraków: Wydawnictwo Znak, 124.

być miasto głodem. Kronikarze zapisali, że Joanna w szczególny sposób przejęła się losem orleańczyków, doprowadzając do sporu z dowódcami Karola, którzy chcieli odłożyć w czasie ewentualną potyczkę. Pragnęli oni najpierw rozeznaczyć się w sytuacji, a w ostateczności zdobyć Orlean jako cel strategiczny, bez względu na perspektywę śmierci głodowej mieszkańców. Ostatecznie wymogła na nich szybkie dostarczenie żywności do miasta. Pod osłoną nocy z 29 na 30 kwietnia 1429 r. konwój z Joanną i francuskim kapitanem La Hire (Etienne de Vignolles, zm. w 1433 r.) na czele wszedł do Orleanu²⁶. Obecność „Dziewicy” podniosła morale orleańczyków. Anglicy wiedzieli o tym i 4 maja podjęli nieudany szturm na miasto. Następnego dnia Joanna przesłała im kolejny list wzywający do kapitulacji. Zawarto w nim ostateczną propozycję pokojowego opuszczenia ziem francuskich przez najeźdźców. Odpowiedź była odmowna i obraźliwa dla niej samej oraz zgromadzonych francuskich rycerzy²⁷.

6 maja 1429 r. był dniem przełomowym w kampanii orleańskiej. Dzięki atakowi sił Karola i wspieraniu ich zza murów oblężonego miasta udało się zdobyć kolejne fortyfikacje angielskie: Les Augustins oraz St. Jean Blanc. Zwycięstwo to przypisywano Joannie, która wykazała się umiejętnością szybkiej oceny sytuacji oraz odwagą w zachęcaniu do ataku²⁸. Następnego dnia Francuzi zdobyli Les Tourelles, które uchodziło za strategicznie najistotniejszy punkt w angielskim systemie oblężniczym. 8 maja Joanna tryumfalnie wjechała na czele swojej armii do Orleanu. Wysłała stamtąd trzeci list do angielskiego dowództwa, dając ostatnią szansę na pokojowe opuszczenie terytorium Francji. Wojska Karola przebywały w Orleanie przez kolejny miesiąc, aby następnie wyruszyć w dalszą drogę celem odbicia z rak angielskich miast Jargeau oraz Meung. 12 czerwca, podczas miażdżącego sukcesu Francuzów pod Jargeau, Suffolk dostał się do niewoli. Dwa dni później skapitulowało Meung oraz niewielki garnizon w pobliskim Beaugency²⁹. Pomędzy tymi dwoma miejscowościami znajdowała się ostatnia angielska twierdza w tym rejonie – Patay. 18 czerwca 1429 r. zapisał się w historii jako „dzień Patay”³⁰ – francuski odwet za klęskę pod Azincourt w 1415 r. Ciągłe powiększająca się o nowych ochotników armia Joanny liczyła już 12 tys. ludzi³¹.

²⁶ Pius II. 2005. *Pamiętniki*, 311–312.

²⁷ Zob. Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*, 148.

²⁸ Hogg. 1997. *Słownik bitew świata*, 121; Zierer. 1969. *Zu neuen Ufern*, 61.

²⁹ Dobraczyński. 1970. *Rozdarty Kościół*, 216–217; Zierer. 1969. *Zu neuen Ufern*, 152–155.

³⁰ Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 92.

³¹ Bordonove. 2003. *Joanna d’Arc*, 159.

Będąc pod wrażeniem zwycięstwa pod Orleanem, La Hire i inni głównodowodzący sił Francji planowali dalszy pochód, celem wyzwolenia kolejnych miast z rąk Anglików. Szczególnie zależało im na odbiciu z rąk angielskich Paryża. Joanna sprzeciwiła się im i skierowała prywatny list do delfina, w którym przynagliła go – jako prawowitego następcę tronu – do pospiesznego udania się do Reims, celem jak najszybszego zorganizowania koronacji³². Delfin przystał na to i 16 lipca uroczyście wjechał do tego miasta³³. Koronacja odbyła się w tamtejszej katedrze³⁴. Joanna przez całą uroczystość trwała u boku Karola, następnie zaś oświadczyła mu w obecności wszystkich zebranych, że jej „misja” dobiegła końca³⁵. Wyzwolenie Paryża pozostawiła innym dowódcom armii.

Ku zdziwieniu współczesnych Karol VII nie był skłonny wykorzystać szansy całkowitego pokonania wrogów. Rozpoczął tajne rozmowy z Burgundią o sojuszu skierowanym przeciwko Anglii, obawiając się indywidualnej konfrontacji. Nie wiedząc o tym, Joanna poleciła napisać list do księcia burgundzkiego Filipa III Dobrego (1396–1467, panował od 1419 r.), w którym proponowała mu pokój. Księżę nie udzielił odpowiedzi, tym niemniej wobec dwóch niezależnych propozycji odwrócenia systemu sojuszy zaczął się wahać nad dalszym zachowywaniem układu z Anglią. Ostatecznie zdecydował się na zawieszenie broni na okres 15 dni, w ciągu których armia Karola – bez jakichkolwiek przeszkód ze strony Burgundczyków – miała zagarnąć Paryż³⁶. W odpowiedzi na to, 4 sierpnia 1429 r. Bedford ogłosił ofensywę przeciwko królowi Francji, posądzając go jednocześnie o oddanie się pod władzę „czarownicy” – Joanny d'Arc. Filip – wobec takiego obrotu sprawy – oświadczył, że zgodzi się na przedłużenie rozejmu z Karolem VII tylko za cenę oddania mu miast: Compiègne, Senlis, Creil i Pont-Saint-Maxence, znajdujących się w okolicy Paryża. Karol przystał na ten układ, nie zważając na to, że wspomniane miasta skierowały do niego listy z propozycją hołdu feudalnego, na które nie odpowiadał. Był to wyrazisty dla wszystkich stron konfliktu znak braku zdecydowania ze strony nowego króla Francji. Joanna, która obserwowała rozwój wydarzeń, planowała ponownie stanąć na czele armii i wyruszyć na Paryż, który należał do najlepiej ufortyfikowanych miast ówczesnej Europy³⁷. Jednocze-

³² Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 92.

³³ Roger Doucet, Andre Latreille, Edouard Perroy. 1969. *Historia Francji. Od początku dziejów do roku 1774*. Tłum. Hanna Łochocka. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza, 234.

³⁴ Setti. 1951. Giovanna d'Arc, 488. Szczegółowe opisy uroczystości koronacyjnej: Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 164–166; Pius II. 2005. *Pamiętniki*, 313.

³⁵ Zob. Duby. 1971. *Histoire de la France 1348–1852*, 37.

³⁶ Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 166–171.

³⁷ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 70–71.

śnie jako stolica kraju stanowił znak monarszego prymatu króla Anglii. W liście wysłanym do mieszkańców Reims skarżyła się na opieszałość Karola, który – jej zdaniem – nie miał zamiaru zjednoczyć całej Francji³⁸. Ten list zniechęcił do niej króla, który powziął zamiar oddalenia jej z dworu pod jakimkolwiek pretekstem. Ostatecznie powierzył jej niewielką, symboliczną armię, zaznaczając, że nie chce brać odpowiedzialności w przypadku ewentualnej klęski kampanii. Nie zrażając się niewielką szansą powodzenia swego ambitnego planu, Joanna d'Arc wyruszyła z żołnierzami na początku września 1429 r., kierując się w stronę Paryża. Szturm na stolicę zakończył się wielką klęską Francuzów³⁹.

Kilka miesięcy później w centrum angielskiej strefy wpływów – w miejscowości Compiègne – francuska ludność podniosła bunt przeciwko okupantowi. W maju 1430 r. dotarł do Karola list od powstańców, którzy prosili go o ocalenie przed nacierającymi Anglikami. Król wysłał tam Joannę i 300 ludzi (liczba ta nie dawała realnych szans na zwycięstwo). Przed wyruszeniem Joanna oświadczyła, że „Głosy” zapowiedziały jej zakończenie czasu oddawania usług królowi⁴⁰. 23 maja 1430 r. doszło do potyczki ze stacjonującą niedaleko armią Jana Luksemburczyka, poddanego księcia Filipa Dobrego. Po nieudanym uderzeniu na siły wroga armia Joanny była zmuszona wycofać się pod mury, ale zarządcy miasta Compiègne, obawiając się jego zniszczenia, nie otwarli jej bram⁴¹. Joanna d'Arc dostała się do burgundzkiej niewoli. Niebawem przekazano ją Anglikom, którzy z kolei oskarżyli ją przed kontrolowanym przez siebie trybunałem inkwizycyjnym. Bierność Karola wobec jej procesu i śmierci, powszechnie potępiana, zdaniem niektórych mogła być podstępem politycznym i sugerowałyby możliwość zaistnienia sojuszu z jedną ze stron konfliktu przeciw drugiej. Wobec takiego obrotu sprawy Filip postanowił działać. Sfinalizował pokój z Karolem VII i jednocześnie zawarł z nim sojusz skierowany przeciwko Anglii. Trwające kilka miesięcy rokowania zakończył traktat podpisany 20 września 1435 r. w miejscowości Arras⁴². Dodatkowym czynnikiem wieszczącym upadek potęgi Anglii na kontynencie była śmierć lorda Bedforda⁴³. Angielska domena we Francji nie mia-

³⁸ Zob. Małgorzata Hertmanowicz-Brzoza, Kamil Stepan. 2005. *Słownik władców świata*. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 375.

³⁹ Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 93.

⁴⁰ Por. Nowodworski. 1876. Joanna d'Arc, 148.

⁴¹ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 75–76.

⁴² Norman Davies. 2009. *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Tłum. Elżbieta Tabakowska. Kraków: Wydawnictwo Znak, 459; Józef Dobosz, Maciej J. Serwański. 1998. *Słownik władców Europy średniowiecznej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 205.

⁴³ Doucet, Latreille, Perroy. 1969. *Historia Francji*, 239.

ła w tej sytuacji zarządcy, który potrafiłby uratować ją przed połączonymi siłami francusko-burgundzkimi. 13 kwietnia 1436 r. Francuzi zdobyli Paryż, finalizując w ten sposób dzieło Joanny d'Arc⁴⁴. W następnych latach wojna toczyła się już tylko na terenach ciągle kurczącej się angielskiej strefy wpływów. Anglicy zyskiwali twierdze, które jednak w przeciągu kilku miesięcy byli zmuszeni oddać Francji. Francuzi wykorzystali w kampaniach tego okresu armaty, które ostatecznie zdecydowały o ich zwycięstwie. Ponadto Anglia nie mogła już liczyć na odwrócenie sytuacji poprzez ewentualny sojusz z Burgundią, która – w związku z zaistniałymi na jej terytorium niepokojami społecznymi oraz wrastającymi tendencjami profrancuskimi – odgrywała coraz mniejszą rolę, aż w 1477 r. została ostatecznie wchłonięta przez Francję⁴⁵. Dyplomacja angielska postanowiła podjąć próbę zawarcia bezwarunkowego rozejmu. W tym celu w 1444 r. odbyły się rozmowy w Tours pomiędzy Chinon a Bourges, na które umyślnie nie zaproszono strony burgundzkiej. Pomimo przyrzeczonego zawieszenia broni Karol VII wykorzystał słabość przeciwnika i w sierpniu 1449 r. rozpoczął ostatnią kampanię. Doprowadziła ona do opanowania całej Normandii i Gujenny⁴⁶. Kapitulacja angielskiej załogi stacjonującej we francuskiej miejscowości Bordeaux w 1453 r. jest uważana za zakończenie wojny stuletniej⁴⁷.

Strony konfliktu nie zdecydowały się na zawarcie formalnego układu pokojowego. Głęboka nieufność cechowała stosunki między narodem angielskim i francuskim przez kilka następnych stuleci. Taka sytuacja trwała aż do początku XX w., kiedy sytuacja międzynarodowa w Europie zmusiła obie strony do wyzbycia się uprzedzeń i szukania porozumienia⁴⁸. W ten sposób po kilku wiekach została zrealizowana idea, która była obecna od samego początku we wszystkich działaniach podejmowanych przez Joannę d'Arc, jako swoista alternatywa wobec „świętej wojny” Francuzów przeciwko angielskim najeźdźcom: pokojowe współistnienie obydwu narodów – angielskiego i francuskiego⁴⁹.

---

⁴⁴ Hertmanowicz-Brzoza, Stepan. 2005. *Słownik władców świata*, 375.

⁴⁵ Tadeusz Manteuffel. 1998. *Historia powszechna. Średniowiecze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 301–303.

⁴⁶ Dobosz, Serwański. 1998. *Słownik władców Europy średniowiecznej*, 205; Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 318–324.

⁴⁷ Antoni Mączak. 1997. *Dynastie Europy*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum, 403; Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 101.

⁴⁸ Grażyna Szelałowska. 1998. *Historia. Dzieje nowożytne i najnowsze 1870–1939*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 145–149.

⁴⁹ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 37. Wyrażało się to nie tylko w listach nawołujących Anglików do pokojowego opuszczenia terytorium Francji, ale również w okazywanym przez nią współczuciu wobec angielskich rycerzy i ich rodzin.

3. Interpretacje historyków średniowiecznych i nowożytnych

Pierwszą część interpretacji dokonań Joanny zawdzięczamy prawnikom zaangażowanym w jej procesy oraz kronikarzom. Rozpoczynając omówienie ich piśmiennictwa, należy zauważyć, że w pierwszych dziesięcioleciach po śmierci „Dziewicy Orleańskiej” duże znaczenie odgrywało ich osobiste odniesienie polityczne. Autorzy – związani z angielskim bądź francuskim dworem – patrzyli na problem dokonań Joanny d’Arc z perspektywy swoich monarchów. Z biegiem lat powstały analizy bardziej apolityczne, próbujące zgłębić historycznie fenomen, który wymykał się prostym i tradycyjnym kalkulacjom, i odpowiedzieć na podstawowe pytanie: W jakim stopniu Joanna była odpowiedzialna za francuskie zwycięstwo?

Podstawowe materiały źródłowe, powstałe za życia Joanny, to akta procesowe z lat 1430–1431. Angielski historyk Timothy Wilson-Smith (1936–2006) zauważył, że dla ułatwienia procedury wstępnie spisywano protokół posiedzenia trybunału w języku francuskim, który następnie tłumaczono na łacinę i kopiowano. Ze względu na „dobro sprawy” nie upubliczniono akt procesowych przez całe XV stulecie. Zachowały się natomiast relacje historyczne na temat Joanny d’Arc w ówczesnych kronikach – zarówno francuskich, jak i angielskich oraz burgundzkich. Na pierwszym miejscu należy wspomnieć dzieło Percevala de Cagny (ok. 1375 – ok. 1440), pochodzącego z Beauvais, który przez 46 lat służył księżtom Alençon (krewnym Karola VII) jako piekarz, stajenny i kamerdyner. Redakcję swojej *Kroniki* rozpoczął w 1436 r. i zakończył dwa lata później. W pierwszej części opisał genealogię hrabiów i księżąt, w drugiej – wydarzenia z lat 1239–1438. Był naocznym świadkiem wielu wydarzeń z czasów działalności Joanny. Opisał nastroje ludności Orleanu w czasie przybycia armii „Dziewicy Orleańskiej” oraz euforię po wyzwoleniu miasta. Zapisał także wiele wypowiedzi Joanny d’Arc oraz zwrócił uwagę na negatywne opinie możnowładców francuskich wobec zapowiedzi zawarcia rozejmu z najeźdźcami tuż po koronacji Karola. De Cagny odnotował również panujący powszechnie pogląd, że proces inkwizycyjny Joanny był stronniczy i upolityczniony. Ponadto uznał za bardzo negatywną postawę bierności króla po pojmaniu „Dziewicy”. Można go uznać za wyraziciela powszechnie panującej opinii wśród francuskiego ludu.

Kolejnym istotnym tekstem była *Kronika Karola VII* Jeana Chartiera (1385–1464) – mnicha benedyktyńskiego i kantora przy kościele *St. Denis* we Francji, mianowanego 18 listopada 1437 r. oficjalnym historiografem króla. Redakcję *Kroniki* rozpoczął około 1441 r., a zatem 10 lat po wykonaniu wyroku w Rouen. Chartier szczególną uwagę zwrócił na wkład swojego władcy w zjednoczenie francuskich ziem. Podkreślił znaczenie jego decyzji w wysłaniu armii pod Orle-

an, a w relacji koronacyjnej opisał go jako wielkiego władcę, stojącego w centrum wydarzeń, bynajmniej nie zawdzięczającego korony „Dziewicy Orleańskiej”. Kronikarz sugerował w tekście, że Joanna poniosła klęskę pod Paryżem dlatego, iż nie miała wystarczającego stanu wiedzy na temat fortyfikacji stolicy, czym trafnie odrzucał angielską propagandę, ukazującą ją jako heretyczkę, opuszczoną i ukaraną przez Boga⁵⁰.

Powyższe źródła są najstarszymi kronikami poświęconymi dokonaniom Joanny d'Arc. Co ważne, powstały w jej ojczyźnie i w związku z tym nie ustrzegły się zorientowania profrancuskiego. Zupełnie inaczej prezentują się *Pamiętniki* Eneasza Silvio Piccolominiego (1405–1464), późniejszego papieża Piusa II (1458–1464). Należy zauważyć, że papież nie cieszył się sympatią Karola VII, który w czasie jego elekcji na tron Piotrowy miał własnego kandydata – kard. Guillaume'a de Estouteville'a (1412–1483)⁵¹. Ostatecznie jednak to właśnie francuski kardynał pokierował z woli papieża procesem przywracającym dobre imię Joanny. Jego *Pamiętniki* przedstawiały ówczesne problemy Anglii i Francji z perspektywy italskiej. Zawierają m.in. szczegółowy opis XV-wiecznego świata, osobie zaś „Dziewicy Orleańskiej” i jej dokonaniom został poświęcony jeden fragment: *Cudowne i nie do wiary czyny Dzieweczki przeciw Anglom*. Piccolomini wykazał się dobrą znajomością topografii miejsc, w których przebywała Joanna w ciągu całego swojego życia, czemu towarzyszył dostrzegalny podziw autora nad dokonaniem „Dzieweczki”. Autor nie zajmował się wyłącznie aspektem militarnym. Opisał również kontrowersyjne już w oczach współczesnych okoliczności jej śmierci, zwłaszcza bezpodstawność zarzutu o noszenie męskich szat. Można zatem stwierdzić, że *Pamiętniki* ukazują poglądy na temat „Dziewicy Orleańskiej” poza kręgiem kronikarskim bezpośrednio zaangażowanym w wojnę stuletnią, gdzie już wówczas docierające szczegóły z procesu najwyraźniej budziły wrażenie wielkiej niesprawiedliwości⁵².

W latach 40. XV w., kiedy Burgundia stawała się stopniowo biernym sojusznikiem Francji, nadworny historyk książęcy Enguerrand de Monstrelet (ok. 1400–1453) opisał wypadki sprzed 10 lat związane z przełomem w działaniach wojennych i śmiercią Joanny. Zapisał, że był świadkiem jej pojmania pod Compiègne oraz przetrzymywania w burgundzkim zamku Beaurevoir. Jego *Kronika* ukazuje

⁵⁰ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 193–198.

⁵¹ Janusz Smołucha. 2004. „Inicjatywy Piusa II rozwiązania kwestii tureckiej w latach 1458–1464”. *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne* 131: 77.

⁵² Pius II. 2005. *Pamiętniki*, 310–316. Por. Marian Banaszak. 2009. *Historia Kościoła katolickiego*. T. 2: *Średniowiecze*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 290; Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 381; Ruszczyk. 1986. *Niepospolite kobiety*, 55.

Joannę jako osobę, która potrafiła być bardzo zdecydowana w swoich dążeniach, aczkolwiek wyraźnie umniejsza jej rolę na korzyść doradców Karola. W tym samym czasie nieznanymi z imienia autor, określający siebie profesorem uniwersytetu w Paryżu, napisał dzieło *Mieszczanin paryski*. Przytoczył w nim szereg podań ludowych o dzieciństwie Joanny, opisując stawiane jej przez Jeana d'Estiveta zarzuty podczas procesu w Rouen oraz przytoczył mowę G. Erarta przed wykonaniem egzekucji. Sugerował również, że Joanna uprawiała magię, co doprowadziło ją ostatecznie do zguby⁵³. Około 1470 r. powstały dwie anonimowe relacje o dokonaniach Joanny: *Dziennik oblężenia Orleanu i podróży do Reims* oraz czerpiąca z niego, a także z dzieła Chartiera, *Kronika Dziewicy*. Obok akt procesowych były one najobszerniejszymi średniowiecznymi źródłami na jej temat. Zawierały uwagi hrabiego Dunoisa, który zarządzał Orleanem podczas angielskiego oblężenia⁵⁴. Ich dokładność i obfitość w szczegóły sugeruje, że rzeczywiście mogły pochodzić od niego. Autor nie wspominał o procesie Joanny, ponieważ relacja kończyła się w 1429 r. Wszystkie powyższe prace miały na celu umniejszanie roli „Dziewicy Orleańskiej” w zbiorowej pamięci.

W historiografii angielskiej temat Joanny d'Arc do końca XV w. był nierozdzielnie związany z ukazywaniem jej jako kobiety lekkich obyczajów, praktykującej magię, którą grzeszne życie doprowadziło do spalenia jej na stosie. Dyplomata i kupiec William Caxton (ok. 1415–1492), pionier drukarstwa na Wyspach Brytyjskich, opisał w zaledwie kilku zdaniach wydarzenia związane z koronacją delfina i stwierdził, że nie byłaby ona możliwa bez uprzedzających ją wydarzeń sprowokowanych przez „Dziewicę Boga” – Joannę d'Arc, która później popadła w grzechy⁵⁵. W kolejnych wiekach angielska literatura historyczna na ten temat niemalże zupełnie ustąpiła propagandowym antyfrancuskim sztukom teatralnym oraz ludowym porzekadłom⁵⁶. N. Davies zwrócił uwagę, że w historiografii angielskiej już od średniowiecza panowała ogólna tendencja do minimalizowania znaczenia klęski Anglii na kontynencie, z wyraźną ideologizacją skierowaną przeciw samej Joannie. Stanowiło to element narodowej dumy, niedopuszczającej refleksji nad porażką⁵⁷.

Na przełomie XV i XVI w. powstała pierwsza pełna biografia Joanny, relacjonująca całe jej życie. Anonimowy autor tegoż dzieła określił siebie jako dworza-

⁵³ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 199–202.

⁵⁴ Edouard Perroy. 1965. *The Hundred Years War*. New York: Capricorn Books, 180–181.

⁵⁵ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 202–203.

⁵⁶ Ruszczyk. 1986. *Niepospolite kobiety*, 55–56.

⁵⁷ Norman Davies. 2003. *Wyspy. Historia*. Tłum. Elżbieta Tabakowska. Kraków: Wydawnictwo Znak, 400.

nina ówczesnego króla Francji, Ludwika XII (1462–1515, panował od 1498 r.), oraz jego admirała – Louisa de Graille (1438–1516). Wyraźnie zaznaczył, że jego celem była polemika ze wspomnianym wyżej dziełem Monstreleta. Zasadą tego autora było zaprezentowanie szerokiemu gronu czytelników rozdzwiewku pomiędzy cnotliwym życiem „Dziewicy Orleańskiej” a niesprawiedliwością stronniczego procesu i wyroku⁵⁸.

Kolejne stulecia nie zrodziły rzetelnych opracowań historycznych na temat życia Joanny. Zapewne było to związane z przeorientowaniem zainteresowań historyków, którzy zajęli się rozwijaniem idei władcy absolutnego i relacjonowaniem koligacji dynastycznych między europejskimi dworami. Niepokoje społeczne, związane z reformacją oraz późniejszymi rewolucjami społecznymi XVIII w., nie sprzyjały podejmowaniu tematu prostej dziewczyny, której dokonania w znaczący sposób wpłynęły na ukształtowanie zachodnioeuropejskiego *status quo*, naznaczonego przez kilka stuleci wzajemną obojętnością Anglii i Francji. Badania w tym względzie, prowadzące do opracowań monograficznych, mogłyby uczynić z Joanny narzędzie do wywołania podsycanej religijnymi motywami nowej wojny, a tym nie był zainteresowany ani dwór angielski, ani francuski⁵⁹. Pomimo obojętności większości historyków pojawiły się w XVII i XVIII w. dwa rzetelne opracowania na temat „Dziewicy Orleańskiej”, obficie czerpiące z *Kroniki* Monstreleta. Pierwszym z nich była *Historia Anglii* Paula Rapina de Thoyrasa (1661–1725), francuskiego autora przebywającego na emigracji w Niderlandach, zawierająca rozdział zatytułowany *Dysertacja na temat „Dziewicy Orleańskiej”*. De Thoyras wyraził podziw dla umiejętności Joanny w przewodzeniu armią oraz wyszczególnił nadużycia procedury inkwizycyjnej. Z kolei szkocki historyk i filozof David Hume (1711–1776) w swojej *Historii Anglii* również ukazał stronnicość sądu w Rouen; niemniej jednak przyjął sceptyczną postawę wobec wywodzących się ze średniowiecza legend z nią związanych⁶⁰.

Dopiero lata 40. XIX w. przyniosły przełom w badaniach nad osobą Joanny d'Arc. W kulturze europejskiej był to okres romantyzmu, epoki akcentującej znaczenie świata emocji oraz potęgi ludzkiego ducha dla przekształcania świata. Dla przedstawicieli tejże epoki osoba „Dziewicy Orleańskiej” była ewenementem wykraczającym poza ramy średniowiecznego społeczeństwa. Stanowiła ona dla nich wzór poświęcenia się idei, w którą wierzyła. Ponadto dostrzegali u niej skłonność

⁵⁸ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 204–205.

⁵⁹ Bordonove. 2003. *Joanna d'Arc*, 380–382; Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 102–103.

⁶⁰ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 211–213.

do przywództwa nad armią, co w tamtym dziesięcioleciu – pełnym rewolucyjnych wstrząsów – stawało się wzorcem, z którego czerpało wielu rewolucjonistów⁶¹. Podjęto wówczas dwie niezależne próby stworzenia wieloaspektowych monografii, mających na celu ukazanie całościowego obrazu Joanny. Stanowiły one obiektywny materiał historyczny jako punkt wyjścia dla wielu kolejnych opracowań, wolnych od nacjonalistycznej ideologizacji.

W 1841 r. Jules Etienne Joseph Quicherat (1814–1882), mający na mocy monarcharszego zezwolenia dostęp do królewskiego archiwum, rozpoczął pracę nad wydaniem pełnego tekstu akt z procesów Joanny. Ostatecznie powstało – składające się z pięciu tomów – dzieło: *Proces skazujący i proces rehabilitacyjny Joanny d'Arc zwanej Dziewicą (...) oraz wszystkie późniejsze dokumenty historyczne na jej temat, jakie udało się zebrać, wraz z uwagami i objaśnieniami*. Autor dokonał w nim zarówno przytoczenia całokształtu protokołów procesowych, jak i klasyfikacji literatury pięknej poświęconej Joannie, również tej propagandowej. Quicherat, redagując swoje dzieło, miał na celu stworzenie opracowania w największym stopniu obiektywnego, ponieważ tylko takie mogło być poważnie potraktowane przez odbiorców jego epoki. Współcześnie uważa się je powszechnie za podstawowe źródło wiadomości na temat Joanny. Dwa lata później historyk paryski Jules Michelet (1798–1874) wydał w postaci jednej monografii prowadzone przez siebie od 20 lat wykłady na temat wojny stuletniej i osoby Joanny d'Arc pod wspólnym tytułem: *Historia Francji*. Było to dzieło zaopatrzone w skrupulatnie prowadzone przypisy, poparte wcześniejszymi opracowaniami Monstreleta, *Kroniki Dziewicy*, *Mieszczanina paryskiego* i wielu innych. Zdaniem Micheleta momentem przełomowym w konflikcie angielsko-francuskim była koronacja Karola w Reims, do której doszło wyłącznie dzięki dokonaniom militarnym „Dziewicy Orleańskiej”. Autor podkreślał także aspekt wewnętrznej przemiany Joanny – która wprawdzie na początku była jedynie przerażoną młodą dziewczyną, później zaś dojrzała do stania się przywódczynią narodu – gotowej oddać życie za swoje przekonania. Skrupulatnie odnotował wszystkie nadużycia procedury inkwizycyjnej z lat 1430–1431. Jego dzieło zawiera również przesłanie dla Francuzów żyjących w jego czasach: idea jednego narodu i państwa francuskiego powinna – jego zdaniem – pozostać niezmienną⁶².

⁶¹ Davies. 2009. *Europa*, 875–876. Finałem wstrząsów społecznych lat 40. XIX stulecia stała się tzw. Wiosna Ludów z lat 1848–1849, kiedy we wszystkich państwach europejskich – za wyjątkiem Wielkiej Brytanii i Rosji – doszło do zbrojnych powstań rewolucyjnych.

⁶² Opinia Micheleta o Joannie: „Francuzi, nigdy nie zapominajmy, iż naród nasz powstał z serca kobiety, z jej tkliwości i łez, z krwi, którą wylała za nas”. Cyt. za: Joanna Ptak. 2000. „Mit narodowej bohaterki”. *Tygodnik Powszechny* 57 (9): 6.

Odpowiedzią na XIX-wieczne francuskie opracowania poświęcone Joannie d'Arc była pierwsza naukowa angielska monografia na ten temat. Jej autorem był John Lingard (1771–1851) – ksiądz katolicki. Już na wstępie zaznaczył, że nie uznaje on nadprzyrodzonego charakteru życia i działalności „Dziewicy Orleańskiej”, argumentując, że takie podejście do problemu jej dokonań może jedynie zaszkodzić obiektywizmowi autora. Tym niemniej postawił sobie za cel ukazanie pełnego wizerunku francuskiej bohaterki. Lingard próbował wytłumaczyć niezwykle dokonania wojenne przypadkowym zbiegiem okoliczności. Wśród kwestii, które ukazał w nowatorski sposób w odniesieniu do prac wcześniejszych autorów, był problem stosunku Karola VII do Joanny po koronacji w Reims. Na podstawie niechęci króla zasugerował, że być może już wówczas zaproponował jej powrót w rodzinne strony. Lingard przeanalizował przebieg procesu inkwizycyjnego i stwierdził, że zachowane relacje z ostatnich dni życia oskarżonej dowodzą całkowitej bezpodstawności zarzutu herezji⁶³.

W XX stuleciu najważniejszym punktem w dyskusji prowadzonej na łamach historycznych periodyków oraz kolejnych prac stało się pytanie o nadprzyrodzoność podejmowanych przez Joannę d'Arc działań, oraz o jej zdrowie psychiczne. Zainteresowanie osobą narodowej bohaterki, przejawiane w kolejnych dziesięcioleciach przez szerokie masy społeczne, zmuszało autorów do tworzenia prac łatwych w odbiorze przez przeciętnego czytelnika, które jednocześnie musiały zachować metodykę opracowań naukowych. Większość z nich nie uchroniła się od ideologizacji wyrażającej się w akcentowaniu jednych cech osobowości „Dziewicy Orleańskiej”, przy pominięciu innych. Wśród XX-wiecznych naukowych opracowań poświęconych Joannie na szczególną uwagę zasługuje twórczość Jeana Guittona (1901–1999), który podjął próbę analizy jej życia przez pryzmat obecnego w katolickiej teologii lat 60. XX w. nowego ujęcia problematyki świętości osób świeckich. Zdaniem Guittona w zachowanych relacjach na temat Joanny można odnaleźć wiele współczesnych idei wymienianych w tym kontekście, np. obowiązek wypełnienia zobowiązań wynikających z bycia obywatelem oraz konieczność pytania swojego sumienia o konkretne Boże oczekiwania wobec jednostki we współczesnym świecie⁶⁴. Korzystając z zachowanych źródeł, Guitton dokonał również specjalistycznej analizy psychologicznej wypowiedzi Joanny oraz relacji osób blisko z nią związanych, dzięki czemu mógł wysunąć tezę o jej bezsprzecznej poczytalności⁶⁵.

⁶³ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 232–233.

⁶⁴ Por. Alojzy Marcol. 2006. *W kręgu wartości chrześcijańskich. Wybór artykułów*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 53–57; Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 110; Józef Sykulski. 1951. „Trzy typy prorockie (Joanna d'Arc, Jeremiasz, Paweł)”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 4: 268.

⁶⁵ Wilson-Smith. 2008. *Joanna d'Arc*, 274–276.

*

Próbując podsumować naukowe refleksje autorów na temat Joanny, należy stwierdzić, że począwszy od przełomowych prac Quicherata i Micheleta na światowym rynku wydawniczym można spotkać bardzo zróżnicowane ujęcia Joanny. Tematyka jej dokonań stała się powszechnym motywem w refleksji historyków, reprezentujących rozmaite ośrodki badawcze i jako taka może stanowić podstawę do ciekawej naukowej syntezy⁶⁶. Współczesny czytelnik może wybierać spośród sporego kanonu beletrystyki, który narósł wokół omawianej problematyki. Natomiast naukowiec, który podejmuje się próby przeanalizowania dokonań „Dziewicy Orleańskiej”, ma możliwość skorzystania z narosłego przez wieki kanonu prac poszczególnych historiografów. Nie ulega wątpliwości, że Joanna d’Arc była postacią zaangażowaną w przełom w wojnie stuletniej, w związku z czym nadal będzie przedmiotem refleksji kolejnych pokoleń autorów.

*

Bibliografia

- Banaszak Marian. 2009. *Historia Kościoła katolickiego*. T. 2: *Średniowiecze*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Baszkiewicz Jan. 1974. *Historia Francji*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Benazzi Natale, D’Amico Matteo. 2003. *Czarna księga inkwizycji*. Tłum. Beata Nuzzo. Kraków: Wydawnictwo M.
- Benedictus XV. 1920. „Bulla Divina disponente clementia. 16 V 1920”. *Acta Apostolicae Sedis* 12: 514–529.
- Bordonove Georges. 2003. *Joanna d’Arc*. Tłum. Bella Szwarzman-Czarnota. Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki.
- Davies Norman. 2009. *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Tłum. Elżbieta Tabakowska. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Davies Norman. 2003. *Wyspy. Historia*. Tłum. Elżbieta Tabakowska. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Dąbrowski Jan, Halecki Oskar. 1939. *Dzieje Europy od X do XIV wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Księgarni Trzaski, Everta i Michalskiego.
- Dobosz Józef, Serwański Maciej J. 1998. *Słownik władców Europy średniowiecznej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

⁶⁶ Petry-Mroczkowska. 2007. *Niepokorne święte*, 108–110; Wilson-Smith. 2008. *Joanna d’Arc*, 277–284.

- Dobraczyński Jan. 1970. *Rozdarty Kościół. Szkice historyczne z XIV – pol. XVI w.* Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Doucet Roger, Latreille Andre, Perroy Edouard. 1969. *Historia Francji. Od początku dziejów do roku 1774.* Tłum. Hanna Łochocka. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza.
- Duby Georges. 1971. *Histoire de la France 1348–1852.* Paris: Larousse.
- Duby Georges. 2010. *Atlas historii świata. Od prehistorii do czasów współczesnych.* Tłum. Justyna Piątek. Warszawa: Wydawnictwo RM.
- Granat Wincenty. 1957. „Mistyczne poznanie i jego wpływ na etyczną osobowość”. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 3 (2): 11–69.
- Hertmanowicz-Brzoza Małgorzata, Stepan Kamil. 2005. *Słownik władców świata.* Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Hogg Ian Vernon. 1997. *Słownik bitew świata.* Tłum. Michał Rusinek. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kotyński Marek. 2019. „Na granicy mroku. Język świętości w filmowych portretach Joanny d'Arc”. *Studia Filmoznawcze* 40: 29–48.
- Manteuffel Tadeusz. 1998. *Historia powszechna. Średniowiecze.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marcol Alojzy. 2006. *W kręgu wartości chrześcijańskich. Wybór artykułów.* Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Mączak Antoni. 1997. *Dynastie Europy.* Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Minois Georges. 1998. *Kościół i wojna. Od czasów Biblii do ery atomowej.* Tłum. Adam Szymanowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza VOLUMEN.
- Morzycka Faustyna. 1917. *Cudowna historia Joanny d'Arc, świętobliwej Dziewicy Francuskiej.* Warszawa: Księgarnia Ludowa Julii Sikorskiej.
- Nowodworski Jan. 1876. Joanna d'Arc. W *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego.* T. 9. Red. Michał Nowodworski, 142–152. Warszawa: Drukarnia Czerwińskiego i Spółki.
- Perroy Edouard. 1965. *The Hundred Years War.* New York: Capricorn Books.
- Petry-Mroczkowska Joanna. 2007. *Niepokorne święte.* Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Pius II. 2005. *Pamiętniki.* Tłum. Julian Wojtkowski. Marki: Wydawnictwo Michalineum.
- Przedziecki Henryk. 1906. Dziewica Orleańska. W *Podręczna encyklopedia kościelna.* T. 9–10. Red. Zygmunt Chelmiński, 283–287. Kraków: Wydawnictwo Gebethner i Wolff.
- Ptak Joanna. 2000. „Mit narodowej bohaterki”. *Tygodnik Powszechny* 57 (9): 6.
- Ruszczyc Marek. 1986. *Niepospolite kobiety. Legenda i historia.* Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Setti S.M. 1951. Giovanna d'Arc. W *Enciclopedia Cattolica.* T. 6. Red. Giuseppe Pizzardo, Pio Paschini, 486–490. Citta del Vaticano: Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico.
- Smółucha Janusz. 2004. „Inicjatywy Piusa II rozwiązania kwestii tureckiej w latach 1458–1464”. *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne* 131: 77–87.

- Sykulski Józef. 1951. „Trzy typy prorockie (Joanna d’Arc, Jeremiasz, Paweł)”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 4: 268–292.
- Szelągowska Grażyna. 1998. *Historia. Dzieje nowożytne i najnowsze 1870–1939*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Vones-Liebenstein Ursula. 1996. Jeanne d’Arc. W *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 6. Red. Walter Kasper, 763–764. Freiburg: Herder Verlag.
- Wilson-Smith Timothy. 2008. *Joanna d’Arc. Mit i historia*. Tłum. Joanna Józefowicz-Pacula. Warszawa: Wydawnictwo Wetbild.
- Zaleski Wincenty. 2008. *Święci na każdy dzień*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Zierer Otto. 1969. *Zu neuen Ufern. Abgesang des Mittelalters 1400–1500*. München: Heyne.

*

Streszczenie: Joanna d’Arc wpłynęła na przebieg wojny stuletniej. Stała na czele armii delfina Karola, zmierzającej do wyzwolenia Orleanu. Kolejne pokolenia autorów podejmowały próbę odpowiedzi na pytanie: Jaka była rzeczywista rola Joanny w tych wydarzeniach? Począwszy od kronikarzy Percevala de Cagny i Jeana Chartiera, poprzez zapiski Eneasa Piccolominiego oraz historyków burgundzkich, rozwijała się refleksja, naznaczona mocnym narodowym odniesieniem. U progu nowożytności była w związku z tym anonimowa. Autorzy epoki oświecenia oraz romantyzmu spoglądali na dokonania Joanny z perspektywy nowej sytuacji społecznej, oraz umożliwionej im kwerendy materiałów archiwalnych. W taki sposób Joanna stawała się przedmiotem refleksji jako wzorzec postępowania jednostki.

Słowa kluczowe: Joanna d’Arc, wojna stuletnia, Pius II, Jules Quicherat, Jules Michelet.

Abstract: Historical Interpretations of the Achievements of St. Joan of Arc. Joan of Arc influenced the course of the Hundred Years War. She headed the army of the Dauphin Charles to liberate Orléans. Successive generations of authors attempted to answer the question: what was the real role of Joan of Arc in these events? From the chroniclers Perceval de Cagna and Jean Chartier, through the writings of Aeneas Piccolomini and Burgundian historians, a reflection began, marked by a strong national reference; on the threshold of modernity, it was therefore anonymous. The authors of the era of the Enlightenment and Romanticism looked at Joan’s achievements from the perspective of the new social situation and the archival materials they were able to query, then she became the subject of reflection as an individual’s model of conduct.

Keywords: Joan of Arc, The Hundred Years’ War, Pius II, Jules Quicherat, Jules Michelet.